

במפץ: דון מינה ואוקי באתרה.⁽⁸⁾

כאן שבה הגמרא לדיני נזיקין, ומקשה כמה קושיות:

א. ותהא שן ורגל חייבת ברשות הרבים על כל פנים חצי נזק,⁽⁹⁾ מקל וחומר:

ומה קרן שברשות הניזק אינו משלם הבעלים אלא חצי נזק, ברשות הרבים חייבת חצי נזק, שן ורגל שברשות הניזק משלם הבעלים נזק שלם, אינו דין שברשות הרבים חייבת, ואף שנזק שלם אי אפשר לחייבו, כי: "דיו לבא מן הדין להיות כנדון", ובקרן ברשות הניזק הלוא אינו משלם אלא חצי נזק, מכל מקום חצי נזק מיהא ליחייב?!

ומשנינן: הרי אמר קרא גבי נזקי שן ורגל: "ושלח את בעירה וביער בשדה אחר", הרי למדנו שלא חייבה תורה על שן ורגל אלא ברשות הניזק ולא ברשות הרבים.

כ-א ותמהינן עלה: מידי כוליה ניזקא קאמרינן וכי באנו ללמוד שיהא משלם נזק שלם בשן

ורגל ברשות הרבים], והלוא פלגא ניזקא בלבד קאמרינן, ואם כן יש לומר שהפסוק אכן ממעט את רשות הרבים מנזק שלם,⁽¹⁾ אך לא מחצי נזק?!

ומשנינן: לכך אי אפשר שיהא שן ורגל ברשות הרבים חייבת חצי נזק, משום דאמר קרא גבי קרן תמה:

"והצו את כספו" [של השור החי, כלומר: משלם הוא חצי נזק מגופו], ולמדנו: כספו של שור זה שהזיק בקרן אותו תחצה, ולא כספו של שור זה שהזיק בשן ורגל.⁽²⁾

ב. תו מקשינן: ולא תהא שן ורגל חייבת ברשות הניזק אלא חצי נזק, מקל וחומר מקרן:

ומה קרן שברשות הרבים חייבת, ברשות הניזק אינה משלמת אלא חצי נזק; שן ורגל שברשות הרבים פטורה, אינו דין שברשות הניזק אין משלם הבעלים אלא חצי נזק!⁽³⁾

ומשנינן: לכך אי אפשר שיהא שן ורגל בחצר הניזק משלם חצי קרן בלבד, שהרי

2. ואף שיש לומר, שאין הכתוב בא למעט אלא שתשלום מגופו אינו אלא בקרן תמה, אבל חצי נזק מן העלייה יש לומר שיש גם במקום אחר; מכל מקום, הרי אם היינו אומרים ששן ורגל ברשות הרבים חייבת חצי נזק, לא היינו מחייבים אלא מגופו, שהרי דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ואם כן כשנתמעט חצי קרן מגופו בשן ורגל, בהכרח ששן ורגל פטורה לגמרי ברשות הרבים, על פי תוספות, וראה לשון הרשב"א בזה.

3. הקשו התוספות: והרי כבר למדנו למעט את כולם מחצי נזק, מדאמר קרא: "כספו של זה,

עוד ב"משנה למלך" [טומאת מת ה ג סד"ה ויש לדקדק] מה שכתב לבאר את הדרשה.

8. נתבאר על פי רש"י; וראה בתוספות בראב"ד וברשב"א, אם תירוצו של רבא מועיל גם אם נפרש את הברייתא כפשוטה, שהיא לומדת מפץ במת ממפץ בזב, ומשום מקרא זה אין אומרים "דיו".

9. כן נראה בפשוטו, אך ראה "תפארת שמואל".

1. כתב רש"י: "דהכי משמע בשדה אחר נזק שלם".

אמר קרא גבי שן ורגל ברשות הניזק: "וביער בשדה אחר, מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", הרי למדנו שישלם תשלומין מעליא, כלומר: נזק שלם.

ג. תו מקשינן: ולא תהא קרן ברשות הרבים חייבת כלל, מקל וחומר:

ומה שן ורגל שברשות הניזק חייבת נזק שלם, ברשות הרבים פטורה; קרן שברשות הניזק אינה חייבת אלא חצי נזק, אינו דין שברשות הרבים פטורה!?

אמר משני רבי יוחנן:

לכך קרן תמה ברשות הרבים משלמת חצי נזק, משום דאמר קרא גבי קרן תמה: "ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצו", ותיבת "יחצו" מיותרת היא, שהרי היה לו לומר: "וחצו את כספו וגם את המת", אלא ללמד הוא בא:

אין חצי נזק חלוק לא ברשות הרבים ולא

ברשות היחיד, כלומר: אין חילוק בדין חצי נזק בין רשות הרבים לרשות היחיד, וכשם שברשות הניזק משלם הבעלים חצי נזק, כך ברשות הרבים משלם הבעלים חצי נזק.

ד. תו מקשינן: ויהא אדם ההורג את האדם חייב בכופר, (4) מקל וחומר:

ומה שור שאינו חייב אף בארבעה דברים כשחבל באדם אלא בנזק כלבד, חייב בכופר כשהרג השור את האדם; אדם שהוא חייב בארבעה דברים [צער, ריפוי שבת בושת, מלבד הנזק] כשחבל באדם, אינו דין שיהא חייב בכופר כשהרג את האדם!?

ומשנינן: לכך אין אדם חייב בכופר, משום דאמר קרא גבי שור שהרג את האדם: "ונתן [בעל השור] פדיון נפשו, ככל אשר יושת עליו", הרי למדנו: "עליו" [על בעל השור שהרג] יושת כופר, ולא על האדם שהרג בעצמו את האדם.

ה. תו מקשינן: ויהא שור חייב בארבעה

ולא כספו של אחר!?

ותירצו: אין הכתוב ממעט אלא שלא ישתלם חצי נזק מגופו אלא בקרן תמה, אבל קושיית הגמרא היתה, שיהא שן ורגל משלם חצי נזק מן העלייה, ועל זה אין מועיל המיעוט.

4. כתב רש"י: "ויהא אדם חייב בכופר, כגון במזיד ולא אתרו ביה, דליתיה בר קטלא ולא בר גלות".

ביאור דבריו: הוקשה לרש"י: האין נחייב את האדם ההורג בכופר שהוא ממון, והרי קיימא לן "קם ליה בדרכה מיניה", והיות וחייב הוא מיתה איך נחייבנו ממון!?

ותירץ רש"י: הנידון הוא לחייבו בכופר, כגון

שהיה מזיד ולא התרו בו, שאינו חייב מיתה שתפטרנו, ואף אינו בר גלות, שהרי היה מזיד, [וראה בתוספות, שלהם שיטה אחרת בדברי הגמרא].

ואולם הקשו עליו: שהרי אף כשלא התרו בו, קיימא לן שחייבי מיתות שוגגין פטורין מן הממון!?

וב"קובץ שעורים" כתובות אות צד, "ישב את דעת רש"י, שהיות וקיימא לן שהכופר הוא כפרה, אם כן אין הוא נפטר ב"קם ליה בדרכה מיניה" אלא באופן שאכן מתחייב הוא בחמורה, אך כשאינו מתחייב בחמורה, לא; וראה עוד מה שהביאו ב"ספר המפתח".

ויש לעיין עוד בדברי רש"י: למה הוצרך

דברים [מלבד נזק] כשחבל באדם, מקל וחומר:

ומה אדם שאינו חייב בכופר כשהרג את האדם, חייב בארבעה דברים כשחבל באדם; שור שהוא חייב בכופר כשהרג את האדם, אינו דין שיהא חייב בארבעה דברים כשחבל באדם?!?

ומשנינן: לכך אין שור חייב בארבעה דברים כשחבל באדם, משום דאמר קרא [ויקרא כד ט]: "ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו", הרי למדנו: איש בעמיתו הרי הוא בדין נתינת מומין לחייבו בארבעה דברים, ולא שור בעמיתו [של בעליו] בכלל דין נתינת מומין לחייבו בארבעה דברים.⁽⁵⁾

כתיב [שמות כב כח]: "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ... ואם שור נגח הוא מתמול שלשום, והועד בבעליו ולא ישמרנו, והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת. אם כופר יושת עליו, ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו"; הרי למדנו שקרן הנוגחת אדם והמיתתו, חייב בעל השור כופר.

ולא חייבה תורה אלא בשור שהרג את האדם, אבל אדם שהרג את האדם אינו חייב כופר שהרי נאמר "עליו", ודרשינן: "ולא על האדם"; וממיעוט זה עצמו, אנו לומדים

שאינן בור ואש מחייבים את בעליהם כופר כשהרגו אדם, שהרי נאמר: "עליו" דהיינו בעלי שור ולא בעלי בור ואש.

ומיהו איבעיא להו לבני הישיבה:

רגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק דרך הילוכה, וזה הוא אב של "רגל",⁽⁶⁾ מהו שתשלם כופר, וכן בהמה שהרגה אדם ב"שן", מהו שתשלם כופר?!?

וצדדי הספק הם:

מי אמרינן: מידי דהוה — שן ורגל — אקרו, שהרי קרן כיון דעבד תרי ותלתא זמניה [אחר שעשה כן שנים ושלש פעמים] הרי אורחיה הוא [דרכו של השור בכך] ומשלם כופר, ואם כן הכא נמי שן ורגל שדרך השור בכך לא שנא.

או דלמא: קרן כוונתו להזיק ובזה בלבד חייבה התורה בכופר, אבל האי — שן ורגל — אין כוונתו להזיק, ופטור הוא מן הכופר.⁽⁷⁾

תא שמע שיש כופר בשן ורגל, מהא דתניא:

הכנים את שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ונגחו לבעל הבית, ומת, הרי השור במקילה, ובעליו — בין שהיה השור תם,

לומר שאינו בר גלות, ולו יהא בר גלות, מה בכך?! ומשמע מדברי רש"י שגלות פוטרת ממון, ואכן יש ראשונים הסוברים כן.

6. נקטה הגמרא ציור מצוי של "רגל" ההורגת אדם; ונקט "חצר הניזק" משום ש"רגל" הלוא אינה חייבת ברשות הרבים.

7. כתב הרא"ש בסימן טו: "עיקר טעם הבעיא, אי דרשינן "עליו" דוקא על הקרן דכתיב ביה, ולא על השן והרגל, או דילמא "עליו" על השור

5. נתבאר על פי רש"י; וראה ב"תוספות יום טוב" לקמן פרק ח משנה ב. @99@99

תמה שהיא חייבת כופר שלם בחצר הניזק, וכך הוא לומד:

מה רגל שהיא פטורה מתשלומי נזקים ברשות הרבים, חייבת היא בחצר הניזק נזק שלם; קרן שהיא חייבת ברשות הרבים חצי כופר, אינו דין שתהא חייבת בחצר הניזק כופר שלם.

ומקשינן עלה: ולפרוך את הקל וחומר: מה לניזקין דרגל, כלומר: מה לתשלומי ניזקין שכן ישנן באש ולכן החמירה בו תורה לשלם נזק שלם בחצר הניזק, תאמר בכופר שאינו באש?!

ומשנינן: יליף רבי טרפון קל וחומר מנזקי טמון, שבאש אינו חייב עליהם [שהרי אש פטורה על הטמון], וברגל חייב עליהם בחצר הניזק נזק שלם.

ואכתי פרכינן: מה לנזקי טמון שכן ישנו בבור, תאמר בכופר שאינו בבור.

אלא ילפינן מנזקי כלים, שאין חייבים עליהם בבור [שהבור פטור על הכלים].

ומקשינן עלה: והרי מזה לכלים שכן ישנן באש, תאמר בכופר שאינו באש.

ומשנינן: מנזקי כלים טמונים ילפינן לה.

ואכתי מקשינן עלה: מה לנזקי כלים טמונים שישנן באדם, תאמר בכופר שאינו באדם?!

ואכן דחינן מכח פירכא זו את דחייתו של

ובין שהיה השור מועד — משלם כופר שלם, דברי רבי טרפון.

והרי כופר שלם בתם שהרג בחצר הניזק, ואף שקרן תמה אינה משלמת אלא חצי — לרבי טרפון מנא ליה [מנין לן]!?

וכי אטו לאו משום דפבר לה רבי טרפון כרבי יוסי הגלילי, דאמר: תם משלם חצי כופר ברשות הרבים, ודלא כחכמים שפטרו את התם מכופר לגמרי —

ושוב מייתי לה רבי טרפון — לקרן תמה בחצר הניזק לשלם כופר שלם — מקל וחומר מרגל:

ומה במקום שהקיל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור מכופר, החמיר עליהן ברשות הניזק לשלם כופר שלם, מקום שהחמיר על הקרן ברשות הרבים לשלם חצי כופר, אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם כופר שלם, וכשם שהוא לומד קל וחומר זה במשנתנו לענין נזקי קרן תמה בחצר הניזק.

אלמא, הרי מוכח דאיכא כופר ברגל, שאם לא כן, אין לרבי טרפון מקור לחייב קרן תמה שהרגה בחצר הניזק, יותר מאשר חצי כופר.

אמר דחה רב שימי מנהרדעא:

לעולם אין כופר בשן ורגל, ותנא — כלומר: רבי טרפון — מניזקין דרגל [מחויב רגל בניזקין בחצר הניזק] מייתי לה לקרן

רב שימי מנהרדעא, ומסיקה הגמרא:

אלא לאו שמע מינה: מכופר דרגל מיייתי לה!

ואלמא, איכא כופר ברגל.

ומסקינן: אכן שמע מינה שיש כופר ברגל.

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא:

הכי נמי מסתברא דמכופר דרגל ילפינן, וממילא מוכח דאיכא כופר ברגל, ולא כדחיתו של רב שימי מנהרדעא דמנוקי רגל ילפינן לה —

דאי סלקא דעתך: לעולם ליכא כופר ברגל, ותנא מניזקין דרגל מיייתי לה וכדחיתו של רב שימי:

לפרוך על קל וחומר זה: מה לניזקין דרגל שכן ישנן ברגל, כלומר: האיך אתה לומר

כופר מניזקין, והרי: מה לניזקין שכן ישנן אף ברגל, תאמר בכופר שאינו ברגל.

אלא לאו שמע מינה: מכופר דרגל מיייתי לה לכופר בקרן תמה בחצר הניזק, ואלמא איכא כופר ברגל, שמע מינה!

מתניתין:

אדם — ששנינו לעיל יד ב שהוא בין חמשת המועדים — מועד הוא [משלם הוא נזק שלם] לעולם:

בין שוגג שהיה מוטעה והזיק, ובין שהזיק במזיד, [בין שהזיק באונס, כגון שנפל ברוח שאינה מצויה, בין שהזיק ברצון]; (1) בין שהזיק כשהוא ער, בין שהזיק כשהוא ישן, וכגון ששבר כלים הסמוכים לו כנגד מרגלותיו דרך פישוט ידיו ורגליו, או שהזיק אדם אחר שישן אצלו — (2)

שיטת הרמב"ן [בבא מציעא פב ב], שבכל האונסים חייב המזיק, שהרי חייבוהו בנפל ברוח שאינה מצויה [כמבואר בסוגייתנו], ואפילו כאותה רוח של אליהו במשמע.

וראה ב"חזון איש" יא כא, ובחידושי רבי שמואל [סימן ו ס"ק ז ד"ה אלא], שהרמב"ן חייב רק באופן שהיתה לו אפשרות להשמר מלהזיק, והיה צד רחוק על כל פנים שיזיק.

שיטת הריב"א [הובאו דבריו ב"שיטה מקובצת" כז א], שאדם המזיק חייב גם באונס כעין גניבה, כמו ששומר שכר חייב.

והנה איתא בירושלמי כאן: "אמר רבי יצחק: מתניתא כשהיו שניהם ישנים, אבל אם היה אחד מהם ישן, ובא חבירו לישן אצלו, זה שבא לישן אצלו, הוא המועד"; ונחלקו הראשונים בביאור הדברים:

1. כן הובאה המשנה בסנהדרין עב א; וכתב רש"י בעבודה זרה נד א ד"ה מזיד: "מזיד ורצון חדא היא, אלא תנא [מזיד אצל שוגג, ו]רצון אצל אונס"; והתוספות ביבמות נג ב ד"ה הבא, פירשו: "בין שיהא אותו שוגג ומזיד באונס שאנסו לעשות כן, בין שיהא ברצון".

2. מאירי.

ב. נחלקו הראשונים בדין אונס שאדם המזיק חייב בו:

שיטת התוספות [לקמן כז ב ד"ה ושמואל], שבאונס גמור פטור אדם המזיק, ולא רק באונס גמור, אלא אפילו באונס כעין גניבה שהיא קרובה לאונס — כמבואר בבבא מציעא צד א — הרי הוא פטור, ואינו חייב אלא באונס כעין אבידה, שהיא קרובה לפשיעה, כמבואר שם.

יחדיו איש ואחיו, וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו, ושלחה ידה והחזיקה במבושיו [וביישתו בכך]. וקצותה את כפה, לא תחוס עינך, וקיבלו חכמים שהכוונה היא לתשלום בושת, ולמדנו שאדם שבייש את האדם משלם בושת.

הרי למדנו: אדם החובל בחבירו משלם חמשה דברים: נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת.

מדייקת הגמרא מסמיכות הדינים שבמשנה: **קתני במשנתנו "סימא את עין חבירו"** בשוגג או באונס, דומיא ד"שיבר את הכלים", ולמדנו:

מה התם גבי "שיבר את הכלים": נזק – אין, נזק אכן הוא משלם, אבל ארבעה דברים [צער ריפוי שבת ובושת] לא משלם, שהרי אין שייך תשלום זה בנזק הכלים –

אף "סימא את עין חבירו" בשוגג ובאונס: **נזק אין** אכן הוא משלם, אבל **ארבעה דברים לא** משלם בשוגג ובאונס, שלא חייבה תורה ארבעה דברים אלא במזיד, או שהיה קרוב למזיד. (4)

ומפרשינן עוד: **מנא הני מילי**, שאדם חייב כו-ב בכל אלו?

אמר פירש חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה [וכן למדו בישיבתן], שהוא נלמד –

ואם **סימא את עין חבירו** אפילו בשוגג או באונס, **ושיבר [או שיבר] את הכלים** אפילו בשוגג או באונס, הרי זה **משלם נזק שלם**. (3)

גמרא:

שנינו במשנה: סימא את עין חבירו ושיבר את הכלים משלם נזק שלם:

כתיב [שמות כא כב]: "וכי ינצו אנשים ... עין תחת עין [כלומר: דמי עין, וכן כולם], שן תחת שן, יד תחת יד, רגל תחת רגל. כויה תחת כויה, פצע תחת פצע, חבורה תחת חבורה", ולמדנו שאדם החובל בחבירו משלם נזק; וכתיב עוד [ויקרא כד יט]: "ואיש כי יתן מום בעמיתו, כאשר עשה כן יעשה לו [כלומר: ישלם ממון, וכן כולם]. שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן, כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו".

וממזה שאמר הכתוב: "כויה תחת כויה" ו"פצע תחת פצע", למדו חכמים [הובא כאן בעמוד ב, וראה לקמן פה ב], שהוא משלם צער.

וכתיב [שמות כא יח]: "וכי יריבון אנשים, והכה איש את רעהו באבן או באגרוף ... רק שבתו יתן ורפא ירפא", ולמדנו מכאן, שהאדם שהזיק אדם משלם ריפוי ושבת.

וכתיב: [דברים כה יא]: "כי ינצו אנשים

3. נראה, שהסיפא של המשנה באה ללמד, שאין הבדל לענין שוגג ואונס, בין אדם שהזיק אדם לבין אדם שהזיק את הממון; ובהערות בגמרא יתבאר, אם טעם אחד להם, או שני דינים הם.
4. ביאר רש"י, שהוא משום דבעינן דומיא ד"כי

שיטת התוספות, שהפטור הוא משום אונס גמור; ושיטת הרמב"ן, שהפטור הוא משום שהניזק פשע בדבר, והרי זה כאילו הזיק את עצמו; וראה עוד בדברי הראשונים בזה, בהערות שעל הגמרא.